

על רקע מערכת "חרבות הברזל" - התקדמות תוכנית הגרעין האיראנית

דניס סיטרינוביץ | 4 בדצמבר, 2023 | גיליון 1795

בעוד הקהילה הבינלאומית מתמקדת בניסיונות לעצור את המערכה בין ישראל לחמאס, שנהנה מגיבוי הציר האיראני, הדו"ח החמור שפורסם על ידי סבא"א לקראת כינוס מועצת הנגידים, מעיד כי סוגיית הגרעין האיראני רחוקה מפתרון. דומה כי מדינות המערב, בהובלת ארצות הברית, עודן מבכרות פתרון מדיני לסוגיה. עם זאת, המתח הגובר בין טהראן לוויינגטון וכניסת ארצות הברית לשנת בחירות לנשיאות מפחיתים דרמטית את הסיכוי להסדרה מדינית, שתעצור את ההתקדמות האיראנית בהעשרת אורניום.

תשומת הלב הבינלאומית מתמקדת באחרונה במניעת הידרדרות למערכה אזורית עקב המלחמה ברצועת עזה בין ישראל לחמאס והסיוע שאיראן וה"הציר" מגישים לחמאס במסגרתה. על רקע חשש זה, [התקיימה ב-22-24 בנובמבר](#) בווינה הפגישה העיתית של מועצת הנגידים של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), שבה דנו בין השאר [הדו"ח הסוכנות](#), שפורסם ב-15 בנובמבר, ביחס להתקדמות האיראנית בתוכנית הגרעינית. סביר שבימים כתיקונם, דו"ח זה היה תופס את הכותרות הראשיות עקב חומרתו הרבה, אך העימות בין ישראל לחמאס דחק אותו לקרן זוית. התקשורת העולמית ואף הישראלית התעלמו ממנו לחלוטין. ועדיין, חומרתו מחייבת, לצד ההתמקדות בנעשה ברצועת עזה, לא להזניח את סוגיית הגרעין ולקדם חשיבה מעמיקה אשר לעתיד תוכניתה הגרעינית של איראן ודרכים אפקטיביות וריאליות לעצירת התקדמותה.

הדו"ח מתאר באופן שלילי את ההתקדמות המטרידה של טהראן בתוכניתה הגרעינית, כולל בצבירת חומר מועשר לרמה של 60 אחוזים. קונקרטי, מצויין כי לאיראן במאגרים 189.8 ק"ג של חומר מועשר לרמה של 60 אחוזים, בנוסף לכ-838.9 ק"ג חומר מועשר ל-20 אחוזים מסך כלל החומר המועשר באיראן, המוערך כיום כ-4,486.8 ק"ג. בנוסף, הדו"ח מצייין כי איראן ממשיכה להרחיב את מתקני ההעשרה שלה, כולל במתקן בנתנז, שבו יש כיום כבר 15 קסקדות של צנטריפוגות מתקדמות (3 קסקדות IR6, 6 קסקדות IR4, ועוד 6 קסקדות IR4 שמתוכננות להפעלה). בנוסף, ישנן הכנות מתקדמות להרחבת מתקן זה כמו גם את מתקן ההעשרה בפורדו. הדו"ח מצייין כי איראן מסרבת להתקדם ביישום ההצהרה המשותפת (מה-4 במאוס 2022), מסרבת למסור מידע נוסף בדבר "[התיקים הפתוחים](#)" ולא מוכנה לעבוד עם

הסוכנות על יישום קוד 3.1 המתקן, באופן שמקשה על הסוכנות לאמת את אי-הסטתו של חומר גרעיני.

מקום מיוחד בדו"ח יוחד [לביטול היוזות](#) של בכירי הפקחים של הסוכנות, עקב ההבנה / הנחה כי היעדרותם תפגע קשות ביכולת הסוכנות לפקח על תוכנית הגרעין האיראנית. מהלך זה ננקט מצד איראן ככל הנראה בתגובה להארכה האירופית את אמברגו הנשק המוטל על איראן בהמשך לביקורת שהופנתה נגד איראן בפגישה הקודמת של מועצת הנגידים, שנערכה בספטמבר האחרון. מהלכי איראן והסוכנות מדגישים כי כל מהלך עתידי שיינקט מול איראן בהקשרי תוכניתה הגרעינית, עלול להוביל לצעדי נגד בתחום הגרעין מצד טהראן (עד כדי העשרה ל-90 אחוזים) באופן המרתיע את המערב מלנקט צעדים נוספים כנגד איראן בהקשר זה.

בדומה לדו"ח הקודם, שפורסם ב-ספטמבר 2023, זה הנוכחי שומר על "אווירה שלילית" ביחס לנכונות האיראנית לשתף פעולה עם הסוכנות. אך למרות השליליות, דומה כי ארצות הברית ומדינות המערב מבקשות להימנע מדירדור נוסף במערכת היחסים עם איראן, ולראיה - [הודעתם בסיום הפגישה](#), שבה הודגשו חומרתם של מהלכי איראן וכן נאמר שאיראן לא תוכל להתחמק מלשלם מחיר בגין התנהלותה אם תימשך. אבל בפועל, הודעה זו הייתה חסרה כל סנקציה ממשית כנגד טהראן בשל החשש העמוק מהסלמה נוספת, ואולי בלתי הפיכה, ביחסים עם טהראן.

במהלך החודשים האחרונים הגיעו ארצות הברית ואיראן [לשורת הבנות](#), שעיקרן נכונות איראנית להפסיק את ההעשרה ל-60 אחוזים, בתמורה לקבלת כספים כלואים של טהראן ברחבי העולם. העובדה שאיראן בחרה להמשיך ולהעשיר לרמה זו, כאשר ברקע רצון הממשל [להתנער מהסיכומים](#) ולמנוע את העברת הכספים מהבנקים בקטר לטהראן על רקע מעורבות איראן במלחמה בין ישראל לחמאס, מעידה על שבריריות ההבנות בהקשר הזה. עם זאת, העובדה שטהראן בחרה לצבור מעט חומר בהעשרה לרמה גבוהה (60 אחוזים) מאז ההסכם (קילוגרמים בודדים), אפשר שהיא מעידה על תקווה איראנית להסדר כלשהו בסוגיית הגרעין, אשר תאפשר הקלה כלכלית משמעותית למשק האיראני, או שהיא מתחברת לרצון הכללי בטהראן להימנע ממצב שבו היא תשלם מחיר על המערכה בעזה, בעיקר לאור הנוכחות הצבאית המשמעותית של ארה"ב באזור.

כיום נראה כי הסבירות להגעה להסכם זמני, לא כל שכן ארוך טווח, בין ארצות הברית לאיראן בסוגיית הגרעין, ירדה משמעותית. המתיחות הרבה ביחסי המדינות לאור המעורבות האיראנית במערכה בעזה, [ההכוונה האיראנית את המיליציות השיעיות בעיראק](#) לתקוף כוחות אמריקאים - בין היתר כאמצעי לחץ על ישראל להגיע להפסקת אש - וכניסת הממשל לשנת בחירות לנשיאות, כל אלה יימנעו כנראה כל אפשרות להסכם שמה. בנוסף, הביקורת הרבה בווישינגטון על ההתנהלות האיראנית, כולל בקרב בכירים בקונגרס, עשויה למנוע אפילו שיח על הסכם שכזה.

זאת ועוד, סביר שהתנהלותה של איראן במערכה בעזה תגרוור עוד גל סנקציות עליה מצד הממשל, באופן שאף יחריף את יחסי וושינגטון-טהראן. דומה כי בעת הנוכחית, הממשל אמנם עושה מאמצים עילאיים כדי להימנע מהסלמה חמורה ביחסים עם טהראן (ולראיה - [הארכת הפטור](#) שניתן לעיראק בהקשרי סחר עם איראן), ועדיין, היכולת להגיע להסכם כלשהו עם טהראן בסוגית הגרעין קטנה משמעותית.

לאור זאת, נראה כי ההתקדמות האיראנית בתחום ההעשרה תימשך ללא הפרעה. לאיראן אין כל אינטרס בעצירת התקדמות זו כל עוד אינה זוכה בהקלה כלכלית ניכרת, וסביר ש"תפוח האדמה הלוהט" של הגרעין האיראני יחכה לממשל הבא בווינגטון, בתנאי שאיראן לא "תפרוץ" קדימה בתוכניתה הגרעינית עד לבחירות לנשיאות בנובמבר הבא.

בד בבד, ייתכן שאירועי המערכה בעזה יובילו את ההנהגה באיראן לחשיבה מחודשת בסוגית הגרעין באם זו תוביל לשינוי מהותי בראייתה בסביבה האסטרטגית ו/או בתפיסת האיומים על טהראן. לעת עתה, נראה כי איראן לא מזהה שינוי שכזה, זאת לאור העובדה שאיראן נהנית מחסינות ביחס למלחמה; ובשל הירידה בסבירות [הנמוכה ממילא בתפיסה האיראנית](#) שישאל תפעל ישירות נגדה בלי ארצות הברית. כל אלו ביחד עם הרצון הבסיסי של איראן להימנע מפעולות שיגבירו את הלחץ הכלכלי עליה או יאלצו את ארצות הברית לפעול קינטית נגדה, יובילו ככל הנראה להמשך התקדמות מדודה בתוכנית הגרעין ללא חציית גבולות בהקשר הצבאי. עם את, שינויים בסביבה האסטרטגית כגון העמקת הלחץ על איראן, בוודאי בהקשר הגרעיני, שינויים דרמטיים במצבו של "הציר" בעקבות המלחמה ו/או בדפוס הנוכחות האמריקאית באזור, עשויים להוביל חשיבה מחודשת בסוגיה זו, בדגש על שאלת העשרת האורניום ל-90 אחוזים.

מערכת "חרבות הברזל" אמנם מחדדת את הצורך להגביר את הלחץ על איראן בהקשר האזורי, בדגש על מחיר שיושת עליה בגין פעילות שלוחיה, אך אין לשכוח את סוגיית הגרעין, ונכון שהמערב וישראל יחשבו מחדש על אסטרטגיה שתוביל לעצירת ההתקדמות האיראנית בהעשרה לצד הגברת הלחץ בהקשר האזורי. אמנם, הקרבה של איראן להעשרה ל-90 מעקרת לכאורה את היכולת לפעול כנגד התוכנית, בשל החשש שלחץ נוסף עליה יוביל אותה לחציית הרוביקון בהקשרי העשרה לרמה צבאית, אבל אי-הפעולה היא זו המאפשרת לאיראן להעמיק את תוכניתה באופן שהיכולת לגלגלה לאחור הופכת כמעט לא-רלוונטית בכל תרחיש שהוא. ככלל, ההתנהלות האיראנית במערכת "חרבות הברזל" מחדדת את החשש בטהראן מאיום חיצוני על ריבונותה ולכן בכל תרחיש עתידי, איראן צריכה להבין "שהנבוס" מונף מעליה באם היא תבקש לחצות את הרוביקון ולעבור לתוכני גרעין צבאית. במובן הזה, לנוכחות הצבאית האמריקנית במפרץ ישנה חשיבות מרובה. לצד זאת, עומקה ורוחבה של תוכנית העשרה של איראן מחייב הבנה שאין באמת יכולת להסיג את התוכנית לאחור "בקונץ פטנט" כזה או אחר, ונכון לשקול גם "סוכריות" לטהראן באם היא תיאזז להגביל את תוכניתה, מתוך

הבנה שמדיניות של הפעלת לחץ לבדה ספק אם תשכנע את איראן להסיג את תוכניתה
לאחור.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט